

УДК 81'253:81'37:811.111=161.2

М. С. Бакланова, О. В. Попова

## ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ СЕМАНТИКИ ПРИ СИНХРОННОМУ ПЕРЕКЛАДІ АНГЛОМОВНИХ ТА КИТАЙСЬКОМОВНИХ ЕКОНОМІКО-ПОЛІТИЧНИХ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

*Статтю присвячено вивченню проблеми відтворення комунікативної семантики англомовних та китайськомовних економіко-політичних текстів українською мовою. Вивчено зміст та структуру синхронного перекладу. Проведено зіставний аналіз лінгвістичних особливостей англомовної, китайськомовної та українськомовної комунікативної семантики; специфіковано тактики з відтворення досліджуваних текстів українською мовою при синхронному перекладі.*

**Ключові слова:** синхронний переклад, трансформації, китайська мова, англійська мова, українська мова, темп мовлення, часові обмеження.

*Статья посвящена изучению проблем воспроизведения коммуникативной семантики англоязычных и китайскоязычных экономико-политических текстов на украинском языке. Были изучены содержание и структура синхронного перевода. Проведён сопоставительный анализ лингвистических особенностей англоязычной, китайскоязычной и украинскоязычной коммуникативной семантики; специфицированы тактики по воспроизведению исследуемых текстов на украинском языке при синхронном переводе.*

**Ключевые слова:** синхронный перевод, трансформации, китайский язык, английский язык, украинский язык, темп речи, временные ограничения.

*This article is devoted to the problem dealing with the reproduction of communicative semantics while translating English, Chinese economic and political texts into Ukrainian. The content and structure of simultaneous translation were analysed. A contrastive analysis of the linguistic features of the English, Chinese*

*and Ukrainian communicative semantics was made. Some tactics enabling the reproduction of the texts under research into the Ukrainian language within simultaneous translation were specified.*

**Key words:** simultaneous translation, transformations, the Chinese language, the English language, the Ukrainian language, speech tempo, time frame.

У сучасних умовах глобалізації, коли розширюються ринки, виникають нові ділові та культурні зв'язки між народами та державами, діяльність перекладача, як посередника між культурами, набула особливого значення. У суспільстві поширюються такі види комунікації як-от: міжнародні конференції, семінари, симпозиуми, учасники яких, в більшості випадків, на базовому рівні володіють іноземними мовами, тому можна констатувати зростання ролі перекладачів-синхроністів, що зумовлює підвищення вимог до синхронного перекладу. Відзначимо, що останнім часом жодна міжнародна конференція чи зустріч не відбувається без синхронного перекладу.

Динаміку об'єктивно зростаючої потреби в синхронному перекладі у світі можна проілюструвати такими цифрами. З 1920 року почалось століття конференцій. З 1920 до 1930 рр. відбулося від 1000 до 3000 міжнародних конференцій і зустрічей у світі. У період з 1930 до 1940 рр. — 4000; з 1940 до 1950 рр. — від 6000 до 10000; з 1950 до 1960 рр. — 14000. Відтоді і дотепер їх кількість безперервно збільшується, і наразі щорічно проводиться близько 10000 світових конференцій. Таким чином, світове значення синхронного перекладу як засобу міжнаціональної комунікації важко переоцінити. А його розвиток, у свою чергу, зумовлює розвиток перекладознавчої науки в цілому.

Для сучасної лінгвістики актуальним є дослідження різних типів речень з погляду комунікативного змісту, що реалізується в процесі спілкування. Попри те, що комунікативна семантика неодноразово була предметом мовознавчого аналізу, в аспекті синхронного перекладу вона не отримала достатнього висвітлення. Тексти конференцій, їхня семантика та функціональне навантаження в процесі синхронного перекладу вивчено не в повному обсязі, що й зумовило вибір теми дослідження. Важливість вивчення цієї теми визначається також потребою вдосконалення культури мовного спілкування, навчання “технології” перекладу діалогу, формування адекватного ставлення до інтерлокутора, вироблення настанов і навичок точної інтер-

претації комунікативних намірів, які під час перекладу намагаються донести співрозмовники.

Синхронний переклад та його особливості досліджуються у працях таких зарубіжних і вітчизняних видатних лінгвістів і перекладачів як: Б. В. Куцій, Я. І. Редкер, А. В. Федоров, В. С. Виноградов, О. С. Кулагіна, І. О. Мельчук, Р. К. Міня'р-Белоручев, Л. К. Латішев, І. С. Алексеева, А. Тайлер, Т. Севорі, І. А. Зимня, Г. В. Чернов, Л. С. Виготський, Д. І. Єрмолович, А. Д. Швейцер, А. Ф. Ширяев, Г. Е. Мірам та ін.

Згодом розвиток отримала точка зору, що усний переклад необхідно розглядати на стику різних дисциплін, оскільки цей вид діяльності містить безліч різних аспектів. Таким чином, з'явилися дослідження, в яких науковці розглядають усний переклад з точки зору психології і когнітивних аспектів (В. О. Артемов, Б. В. Беляев, І. О. Зимня, D. Gile, Y. Gambier, C. Taylor, S. Lambert, M. Dillinger та ін.), комунікативної лінгвістики (Р. П. Зорівчак, К. Коскінен, З. Д. Львівська, О. Kade та ін.), міжкультурної комунікації (Є. Бреус, Л. К. Латішев, R. Setton, G. Scaglioni та ін.).

Науково-технічна революція, що охоплює нові сфери життя, і пов'язані з нею міжнародне співробітництво наук, очікуваний демографічний вибух та інші найважливіші явища цивілізації призводять до небувалого розвитку різного формату контактів між державами та іншими різномовними товариствами людей. У цих умовах надзвичайно зростає роль перекладу як засобу, що обслуговує економічні, суспільно-політичні, наукові, культурно-естетичні та інші відносини народів. Така оцінка необхідності вивчення іноземних мов дає нам основу для того, щоб зробити висновок про безсумнівну **актуальність** вивчення даної проблеми в контексті перекладацької діяльності. У зв'язку з усім вищезазначеним **метою** є виявлення особливостей відтворення комунікативної семантики англомовних та китайськомовних економіко-політичних текстів під час здійснення синхронного перекладу, що приводить до вирішення таких **завдань**: 1) визначення специфіки синхронного перекладу з англійської та китайської мови українською; 2) проведення зіставного аналізу лінгвістичних особливостей актуалізації україномовної та англомовної комунікативної семантики; 3) опрацювання операцій, що використовуються задля відтворення комунікативної семантики під час синхронного перекладу англомов-

них та китайськомовних економіко-політичних текстів українською мовою. Матеріалом дослідження слугували транскрипти з аудіо запису виступу Дональда Трампа на передвиборах, а також уривку статті “Росія повертається до приватизації” та статті 外交部：推动中俄关系实现更大发展 (“Китай готовий разом з Росією докласти зусилля до отримання нового розвитку двосторонніх відносин — МЗС КНР”.

Визначимо специфіку синхронного перекладу. Синхронний переклад відрізняється від інших видів перекладацької діяльності своєю структурою, швидкістю виконання перекладацьких дій і характером лінгвістичних трансформацій у межах лексико-граматичної організації висловлювань мовця. Головна особливість структури діяльності синхронного перекладача полягає попри все в регулярному суміщенні в часі процесів, що в інших випадках перекладацької діяльності може бути лише окремим випадком. Цими процесами є слухання мовлення на одній мові, розв'язання перекладацьких завдань і говоріння на іншій мові. В умовах синхронного перекладу зазначені процеси набувають форми орієнтування в вихідному тексті, пошуку або вибору перекладацьких рішень із низки наявних, а також їх реалізації [1: 106]. При непрофесійному, низькому рівні володіння синхронним перекладом паралельність згаданих трьох процесів носить умовний характер і забезпечується механізмом почергового здійснення сприйняття мовлення промовця та породження мовлення мовою перекладу.

Свідомість перекладача періодично перемикається й почергово спрямовується то на мовлення промовця, то на пошук перекладацьких рішень і промовляння вихідної інформації мовою перекладу. За умови повільного темпу мовлення промовця цей механізм дозволяє перекладачеві задовільно виконувати своє завдання, оскільки пошук перекладацьких рішень і їх здійснення розташовуються в паузах між мовленнєвими ланками в мовленні оратора. При середньому та швидкому темпі мовця цей механізм уже не забезпечує переклад: відключення від орієнтування у вихідному тексті для пошуку перекладацьких рішень та їх реалізації тягне за собою часткову або повну втрату орієнтації в мовленні оратора й подальші пропуски та змістові помилки. При високому професійному рівні володіння синхронним перекладом процеси орієнтування в вихідному тексті, вибору перекладацьких рішень і їх реалізації координуються таким чином, що їх паралельне протікання набуває статусу регулярного явища. Одним

із головних механізмів є ієрархічно організований механізм регулювання діяльності, який забезпечує дійсно паралельне й одночасне здійснення трьох процесів — механізм синхронізації [1: 170]. Екстремальні умови здійснення професійного синхронного перекладу інколи призводять до постановки питання про виникнення стану стресу у синхроніста. Синхронний переклад завжди пов'язаний з величезними психічними навантаженнями, і це природно, оскільки одночасно слухати та говорити нормальна людина не може. Відомий перекладач Г. Е. Мірам навіть назвав такий вид перекладу “психофізіологічною аномалією в якості професії” [3: 81]. Найпоширенішим різновидом є синхронний переклад на слух — зазвичай називається власне синхронним перекладом і є головним його різновидом. При власне синхронному перекладі перекладач сприймає на слух, як правило, через навушники вихідний, безперервний текст оратора і здійснює переклад блоками по мірі надходження інформації [5].

Другим, менш поширеним, але також досить затребуваним різновидом синхронного перекладу є так званий переклад з аркуша з попередньою підготовкою. Він здійснюється з опорою на отриманий за 5–15 хвилин до початку роботи письмовий текст виступу, а перекладач, пристосувавшись до мовлення оратора та його розгортання, вносить при перекладі необхідні корективи, якщо оратор відступає від первинного тексту [4: 69]. Цей переклад є видом усного перекладу, що наближається до письмового, оскільки інформація сприймається не на слух, а зорово, у вигляді тексту, але вона озвучується перекладачем. Темпоральні характеристики діяльності синхронного перекладача також відносяться до найістотніших особливостей синхронного перекладу, оскільки він є найшвидшим видом перекладу. Вихідний текст має перекладатися з тією ж швидкістю, з якою він промовляється оратором. Перекладацькі навички та вміння, які надійно функціонують в інших видах перекладу, починають давати збої, якщо перекладач без спеціальної підготовки починає випробовувати себе в синхронному перекладі [7: 202].

Зауважимо, що семантична організація мовленнєвого акту встановлення контакту представлена як спільними для двох мов одиницями: компліментами, жартами, темпоральними та прагматичними маркерами (прохання, спонукання, наказ), емотивами, привітаннями-розпитуваннями про справи / здоров'я, так і відмінними — виба-

ченнями, згадками про зустріч — в англійській мові та привітаннями зі святом / з неділею, привітаннями-побажаннями здоров'я, образами — в українській. Семантична організація мовленнєвих актів завершення контакту в англійській та українській мовах представлена такими спільними утвореннями, як формули прощання і благословення, і відмінними: темпоральними одиницями розімкнення контакту, повідомленнями про розімкнення контакту, висловленнями подяки в англійській мові і проханнями, спонуканнями, наказами, запрошеннями до наступної зустрічі, прощаннями-побажаннями, прощаннями-вибаченнями — в українській.

Під час опрацювання англомовних та китайськомовних економіко-політичних текстів було ідентифіковано структурні різновиди мовленнєвих актів встановлення контакту, які представлені в українській мові простими (63 %), складними (11 %) і ускладненими зворотами-актами (26 %). Структурні різновиди мовленнєвих актів завершення контакту мають такі кількісні показники в українській мові: прості (75 %), складні (12 %), ускладнені (13 %). В англійській мові структурні різновиди мовленнєвих актів встановлення контакту представлено простими (55 %), складними (6 %) і ускладненими зворотами-актами (39 %); структурні різновиди мовленнєвих актів завершення контакту репрезентовано простими (68 %), складними (13 %), ускладненими актами (19 %) Наприклад, під час встановлення контакту “Послухайте, що я вам скажу” — простий мовленнєвий акт; або “Вітаю. Дуже дякую, що прийшли підтримати мене” — складний мовленнєвий акт, що містить привітання та подяку.

Прикладом простого мовленнєвого акту завершення контакту є “*Let America be blessed*” (Хай буде благословенна Америка) мовленнєвий акт-благословення; складного — “*Thank you for coming today. You can make yourselves the rulers of this country*” (Дякую, що прийшли сьогодні. Ви зможете стати володарями цієї країни) (мовленнєвий акт + спонукання).

В англійській і китайській мовах зафіксовано такі одиниці: звертання, стереотипні формули привітання, темпоральні та прагматичні маркери + звертання, мовленнєвий акт-експресив, запитання, інформатив, вигук, компліменти, жарти, наприклад: *Good morning, Mrs. Higgins* / або 欢迎. huān yíng (welcome). Складні утворення становлять найменшу кількість, їхні різновиди: мовленнєвий акт + об-

раз, мовленнєвий акт + жарт, мовленнєвий акт + комплімент, мовленнєвий акт + розпитування, мовленнєвий акт + емотив / радість зустрічі, мовленнєвий акт + побажання: *Ever so delighted to see you, Mr Warren. This quiet old rectory garden becomes you perfectly* — мовленнєвий акт-комплімент + мовленнєвий акт-радість зустрічі. Порівняйте з китайською мовою: 这就你的房子吗?非常漂亮! (*zhèjiù nǐ de fángzi ma? fēicháng piàoliang!*) — мовленнєвий акт + розпитування + комплімент.

Складні мовленнєві акти завершення контакту поєднані ритуалізованими формулами прощання зі звертанням, благословенням, подякою, побажанням, запрошенням, компліментом, радості зустрічі тощо: *Yes. Thanks awfully. Goodbye; shìa, hěn gǎnxiè (是啊, 很感谢)*.

Розглянемо деякі з засобів відтворення комунікативної семантики англійської та китайськомовних економіко-політичних текстів українською мовою. Трансформація опущення під час синхронного перекладу представлена двома групами прикладів: 1) семантико-синтаксичні опущення, що включають дві підгрупи, а саме: а) семантико-синтаксичні опущення, що супроводжуються істотними змінами змісту (включаючи підгрупу цієї трансформації при відображенні корелятивів <частина — ціле>) — 30 %; б) семантико-синтаксичні опущення, які не супроводжуються істотними змінами змісту — 35 %; 2) інтенціонально-семантичні опущення — 35 %. Це пов'язано насамперед з тим, що вигуки, власні назви або дати не завжди фіксуються в пам'яті перекладача або не несуть значущої інформації. Тому перекладач може опустити неважливу інформацію та зосередити увагу на головній думці висловлювання оратора.

Група заміни має досить високу частотність вживання при синхронному перекладі з англійської мови українською. Ця трансформація представлена наступними типами: генералізація — 20 %, конкретизація — 12 %, смислове накладення — 58 %, компенсація — 6 %, антонімічний переклад — 4 %.

Застосування перекладацької трансформації додавання в синхронному перекладі було відзначено в 17 % розглянутих випадків. Проаналізований матеріал демонструє такі типи трансформації додавання в синхронному перекладі: додавання інтенціонально-семантичного характеру — 69 %. З них власне інтенціонально-семантичні додавання складають 66 % та 3 % корекційні додавання; семантико-синтаксичні додавання, пов'язані з виразністю прихованих смислів — 31 %.

Англійська мова (оригінал)	Українська мова (мова перекладу)	Операція	Пояснення
Mothers and children trapped in poverty in our inner cities, rusted out factories, scattered like tombstones across the landscape of our nation, an education system flush with cash, but which leaves our young and beautiful students deprived of all knowledge	Матері з дітьми потрапили у пастку бідності_____, фабрики поросли іржею, система освіти наповнена грошима, однак лишає всіх наших знань	Опущення	Застосування трансформації опущення також відзначається при перерахуванні у вихідній мові, особливо якщо перекладач не встигає за оратором
2) Today's ceremony, however, has very special meaning, because today we are not merely transferring power from one administration to another, or from one party to another, but we are transferring power from Washington, D. C., and giving it back to you, the people	Теперішня церемонія має велике значення адже передає владу _____ від Вашингтона до народу	Опущення	У деяких випадках опущення значущих уривків відбувається через непослідовну будову початкового повідомлення

Серед трансформацій, що можуть бути застосовані під час синхронного перекладу з китайської мови на українську, відзначимо такі: опущення, конкретизація, доповнення, а також граматичні заміни. Опущення займає 27 % від усіх розглянутих трансформацій у межах мовних пар “англійська → українська” та “китайська → українська” і є найчисельнішими, наступне місце посідає конкретизація — 18 %, додавання та граматична заміна складають 9 %.

Наведемо приклади найбільш часто вживаних трансформацій під час синхронного перекладу з китайської мови українською.

У вищенаведеному реченні було використано трансформацію опущення, адже 周二暗示 (у віторок...натякнути) не з'являється в перекладеному реченні.

## Приклад 2

<i>Англійська мова (оригінал)</i>	<i>Українська мова (мова перекладу)</i>	<i>Операція</i>	<i>Пояснення</i>
1) January 20th, 2017 will be remembered as the day the people became the rulers of this nation again	Кінець січня цього року запам'ятаємо як день, коли люди стали єдиною нацією знову	Генералізація	Генералізація відбувається і при перекладі прецизійної інформації, що представляє труднощі для запам'ятовування, оскільки не несе конкретних асоціацій
2) Every four years, we gather on these steps to carry out the orderly and peaceful transfer of power, and we are grateful to President Obama and First Lady Michelle Obama for their gracious aid throughout this transition	Кожні чотири роки ми робимо подібні кроки до законної та мирної передачі влади і ми вдячні президенту Обамі та його жінці за їх добру допомогу в цій передачі	Генералізація	Заміна референції відбувається також при зміні власних назв
3) We will bring back our jobs. We will bring back our borders. We will bring back our wealth, and we will bring back our dreams. We will build new roads and highways and bridges, and airports and tunnels, and railways, all across our wonderful nation	Ми повернемо нам наші робочі місця, ми повернемо наші кордони. Ми повернемо наше багатство і повернемо наші мрії. Ми будемо будувати нові дороги, великі будинки, мости, аеропорти, тунелі, залізниці по всій нашій країні	Конкретизація	В деяких випадках трансформації піддаються поширенню використання “ми”, “у нас” щодо будь-яких організацій, структур

## Приклад 2 (закінчення)

<i>Англійська мова (оригінал)</i>	<i>Українська мова (мова перекладу)</i>	<i>Операція</i>	<i>Пояснення</i>
4) This all changes, starting right here and right now because this moment is your moment — it belongs to you	Всі ці зміни прямо тут і зараз — це ваш момент, він належить лише вам	Додавання	Порядок слів і невимушена манера оповіді в цілому обумовлюють додавання прагматичного елементу “лише” в перекладі, що також співвідносить мови перекладу з розмовною мовою.

## Приклад 3

<i>Текст оригіналу (китайська мова)</i>	<i>Текст перекладу (українська мова)</i>
普京 (Volodymyr Putin) 周二暗示, 俄罗斯会重新提高私人所有制在经济中的比重。普京当政期间, 俄罗斯政府在国内大企业的股权提高了一倍。	Володимир Путін, прем'єр-міністр Російської Федерації, вперше за десять років зіткнувся з дефіцитом бюджету та заявив про повернення до курсу збільшення державної долі в економіці

У ході дослідження вдалося дійти наступних висновків. Під час використання операцій, по-перше, відбувається стиснення лексико-семантичної структури речень через скорочення і опущення семантичних компонентів. По-друге, спрощується семантико-синтаксична організація речень і зазвичай посилюється образотворчий характер синтаксичних зв'язків.

Реалізація групи трансформацій опущення в синхронному перекладі більшою мірою обумовлена фактором часу, тому в цьому виді перекладу спостерігається тенденція до опущення надлишкових елементів висловлювання, прагматичних елементів і рідше семантично значущих елементів висловлювання, що призводить до порушення логіки повідомлення мови перекладу. З іншого боку, при опущенні прагматичних елементів і семантичних незначущих елементів вислов-

лювання більшою мірою зберігається прецизійна інформація і семантично значущі елементи, подекуди виникають порушення логіки і семантичні зрушення. Використання зазначених трансформацій зумовлено тим, що інформація озвучується відразу, паралельно зі звучанням оригіналу й у перекладача немає потреби тримати її у пам'яті.

З огляду на вищезазначене перспективним вважаємо подальше дослідження засобів відтворення комунікативної семантики при синхронному перекладі українськомовних економіко-політичних текстів англійською та китайською мовами.

### ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Англо-український словник / [укл. Є. І. Гороть, Л. М. Коцюк, Л. К. Малімон, А. Б. Павлюк]. — Вінниця : Нова Книга, 2006. — 1700 с.
2. Великий сучасний англо-український, українсько-англійський словник / [А. Загнітко, І. Данилюк]. — Донецьк : БАО, 2012. — 1008 с.
3. Виссон Л. Практикум по синхронному переводу с русского языка на английский (с аудиоприложением) / Л. Виссон. — М. : Р. Валент, 2002. — 200 с.
4. Воеводина Т. В. Устный перевод в коммуникативном аспекте и его соотношение с другими видами перевода / Т. В. Воеводина // Тетради переводчика. — М. : ИМО, 1986. — Выпуск 20. — С. 66–77.
5. Гарбовский Н. К. Теория перевода / Н. К. Гарбовский. — М. : Изд-во Московского ун-та, 2015. — 544 с.
6. Долбунова Л. А. Тезаурус языковой личности переводчика в аспекте межкультурной коммуникации // Традиции и новаторство в гуманитарных исследованиях. — Саранск : Изд-во Мордов. ун-та, 2002. — С. 116–118.
7. Иванчикова Е. А. Парцелляция, ее коммуникативно-экспрессивные и синтаксические функции: учебник для вузов / Е. А. Иванчикова. — М. : Просвещение, 2010. — 202 с.

### REFERENCES

1. Horot, E. I., Kotsiuk, L. M., Malimon, L. K. & Pavliuk A. B. (2006). *Anhlo-ukrainskyi slovnyk [English-Ukrainian dictionary]*. Vinnytsia: Nova Knyha [in English].
2. Zahnytko, A. & Danyliuk, Y. (2012). *Velykyi suchasnyi anhlo-ukrainskyi, ukrainsko-anhliiskyi slovnyk [Large modern English-Ukrainian, Ukrainian-English dictionary]*. — Donetsk: BAO [in English].
3. Vysson, L. (2002). *Praktikum po sinhronnomu perevodu s russkogo yazyka na angliyskiy (s audiprilozheniem) [Practicum on simultaneous interpretation from Russian into English (with audio attachment)]*. Moscow : R. Valent [in Russian].
4. Voevodina, T. V. (1986). *Ustnyiy perevod v kommunikativnom aspekte i ego sootnoshenie s drugimi vidami perevoda [Interpretation in the communicative aspect and its correlation*

- with other types of translation]. *Tetrady perevodchika — Translator notebooks*, 20, 66–67 [in Russian].
5. Garbovskiy, N. K. (2015). *Teoriya perevoda [Theory of Translation]*. Moscow : Izd-vo Moskovskogo un-ta [in Russian].
  6. Dolbunova, L. A. (2002). *Tezaurus yazykovoy lichnosti perevodchika v aspekte mezhkulturnoy kommunikatsii [Thesaurus of the linguistic personality of the translator in the aspect of intercultural communication]*. *Traditsii i novatorstvo v gumanitarnykh issledovaniyakh — Traditions and innovation in humanitarian research*, (pp. 116–118). Saransk : Izd-vo Mordov. un-ta. [in Russian].
  7. Ivanchikova, E. A. (2010). *Partsellyatsiya, ee kommunikativno-ekspressivnyie i sintaksi-cheskie funktsii: uchebnik dlya VUZov [Parcellation, its communicative-expressive and syntactic functions: a textbook for institutions of higher education]*. Moscow : Prosveschenie [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 29.10.2018